

INHOUD

9	Lichtstad 1945
22	Zanddorp 1944
34	Veendorp 1943
50	Muurstad 1942
67	Lichtstad 1941
76	Waterstad 1940
88	Voorbericht

LICHTSTAD 1945

*O felice tu, o felice
Otra vez e otras mil sea
Imperio, en quien el primero
Triunfo son armas y letras!*

Pedro Calderón de la Barca

Ze stonden achter een hek. Deze keer droomde ik niet, zoals toen ik twee priesters met tussen hen in een jongen in een zwart rokje had zien lopen. Van die jongen was ik niet helemaal zeker. Kleren waren erg schaars, maar een vaal, kort katoenen rokje, waarom zou hij dat moeten dragen?

De krijgsgevangenen waren echt. Ze stonden dicht op een in een privé-garage waarvan de valdeur was opgeklapt en vervangen door een traliehek. De meesten waren nog onder de twintig, sommigen niet ouder dan vijftien. Blond en versuft.

Hen daar te zien staan in hun langwerpige kooi gaf mij een heet gevoel van vrijheid. Dagenlang zwierf ik door de stad nu, zonder angst, maar ook zonder vreugde. De veertig jongens in hun hok gaven mij voor het eerst de zekerheid dat het voorbij was.

Ik liep terug, ging aan de overkant van de straat precies tegenover de garage staan en schreeuwde: 'Moffen!' Ze hadden mij zeker niet goed verstaan, want één maakte

met zijn lippen kus-mimiek. Een ander wenkte me.

'Komm mal her, du...'

Ik verstond een beetje Duits. Hitler had ons gedwongen dat op de lagere school al te leren.

'Nein,' riep ik. *'Schweine! Moffen!'*

Nu stak een van de gevangenen zijn vuist op. Ik wenste dat er een Canadees langskwam, die hem kon doodschieten. Stel je voor dat wij onze vuist hadden durven schudden, een maand geleden nog.

'Du wirst tot geschossen,' riep ik over mijn schouder terwijl ik wegliep. En omdat ik dat woord toevallig ook kende: *'Heute abend.'*

Ze waren, zelfs als krijgsgevangenen, brutaal. Wij zouden hen nooit allemaal altijd gevangen kunnen houden. Straks gingen ze nog hun fabrieken opbouwen en weer wapens maken. Een leger kregen ze natuurlijk niet meer. Maar een paar duizend moffen met een geweer, begraven in de tuin, of verborgen tussen oude kranten op zolder, die zouden ons opnieuw te lijf gaan. In machteloze angst en haat bedacht ik de ergste woorden die ik kende: 'Klotenploerten. Moordenaars. ss'ers.'

Onze bevrijders, vrolijke jongens, vol goede wil en vage ideeën, waren voor dit volk van beroepsmoordenaars geen partij. Kon ik maar iemand waarschuwen, een generaal of een minister, dat ze in elk geval moesten oppassen dat die moffen geen wapens meer in hun poten kregen.

Even later, op het gebombardeerde plein, was ik hen weer vergeten. Ik besloot blindemannetje te spelen. Vaak deed ik dat 's avonds met Tessa samen, als we na het eten nog even mochten wandelen. Nu wilde ik het overdag en alleen proberen. Het was toch nog te vroeg voor het zwembad. Met mijn armen stijf vooruitgestoken, de ogen

bijna dicht, liep ik wankelend en tastend langs de huizen. Iemand sprak mij aan.

‘Dat moet ge niet doen. Daar moogt ge niet mee spotten.’

Ik deed mijn ogen open en zag een grijze man in een grijs pak, diepe plooien in zijn wangen.

‘Het is een gebrek waar ge niet mee moogt spotten. En straks valt ge nog in de gaten.’

Oom Sem met de paarse wangen zei vroeger als we bij hem op bezoek waren: ‘Jou hou ik in de gaten!’ En dan kneep hij lachend in mijn wang.

Ik bestierf het van angst, in dat donkere trappenhuis van hem. Nu was hij dood (‘niet teruggekomen’) en zag ik eindelijk de gaten waar ik zo onbestemd bang voor was geweest. Oom Sem kon me er nu niet in houden, en de moffen stonden achter een hek.

Of zij de gaten in de stad hadden gebombardeerd of de geallieerden wist ik niet. Je zag niet alleen puin, maar ook halve verdiepingen die los in de lucht hingen, soms nog met een tafeltje er op, of een bed. Een ijzeren ledikant, waarvan de matras was verpulverd of geroofd.

‘*Ce qu’il a commencé par l’épée, je l’achèverai par la plume,*’ zei ik tegen de man. Als we ergens op werden betrappt door vreemden, Tessa en ik, deden we of we Frans waren. Ik kende spreuken uit het citatenboek.

‘Wat zeg je?’

‘Honoré de Balzac.’

De man haalde zijn schouders op. Er passeerde een vrouw met een rieten boodschappenmand, op houten klosschoenen.

‘Een beetje vreemd,’ zei de man tegen haar. ‘Of Belgische vluchteling misschien.’

De vrouw knikte instemmend.

Ze lieten mij door. Ik durfde geen blindemannetje meer te spelen. In de zwembadpas van *Kees de jongen* ging ik verder naar het sportfondsenbad.

Op het bord bij de ingang zag ik, dat het het uur was voor de jongens. Een lange rij stond binnen voor de kassa. Ik ging erbij staan.

Met mijn korte haar en die lange regenjas zien ze het toch niet, dacht ik.

Zo was het. Ik kreeg een kaartje, liep mee door de vochtige gang waar vreemd geluid doorheen daverde. In het hokje, een zitplank neergeklapt voor de deur, niemand kon er in, was ik zeer tevreden.

In mijn zwarte katoenen zwempak liep ik naar het halfdiepe bad. Even keek ik naar mijn borst. Een dikke jongen, dacht ik geruststellend.

Nadat ik een rondje had gezwommen, kwam ik het water uit om naar het diepe bad te gaan.

‘Hé, wat doe jij hier?’ Ik werd staande gehouden.

‘Zwemmen.’

‘Het is nu niet voor meisjes. Je moet straks terugkomen.’

‘Ik heb een kaartje,’ zei ik, duwde de jongen opzij en ging weer te water.

Even later floot de badmeester mij eruit. De jongen stond naast hem, en er kwamen andere belangstellenden. Allemaal in zwembroeken, zag ik.

‘Ze moet eruit, ze is een meisje,’ zei de dikste jongen.

‘Je hoort het,’ zei de badmeester. ‘Je moet eruit. We hebben nu jongensuur. Dat zag je toch?’

Vernederd kleedde ik mij weer aan. De rotzakken. Straks zou ik aanbellen bij een huis.

‘Mevrouw, ik kom van het zwembad. De kleren van uw zoon zijn per ongeluk nat geworden. Hij vroeg of ik even een droge broek en zo voor hem wilde halen.’

‘Ken je hem dan?’

‘We zijn vrienden van school.’

Met die kleren ging ik me verkleeden op de hei, even buiten de stad. Als ik er mijn meisjeskleren begroef, kon ik daarna als jongen leven. Wie me dan nog uit het zwembad durfde jagen...

Ineens herinnerde ik me de blikken van de badmeester en de jongens. Van mijn korte haren over mijn borsten naar het kruis van mijn zwarte badpak. De ploerten. Dan ging ik maar nooit meer zwemmen, of alleen in een land waar ze geen apart jongens- en meisjesuur hadden.

Langzaam liep ik door de straat in een moderne buitenwijk. Een voor een keek ik de huizen er op aan, of daar een jongen van een jaar of dertien zou kunnen wonen. Een jongen die nu niet thuis was.

‘Mevrouw, uw zoon vroeg of ik even droge kleren voor hem wilde halen.’

‘Wie ben jij?’

‘Ik ben een vriend van hem.’

‘Oh, kom dan maar boven.’

‘Geeft u maar die korte en die lange broek mee, alstublieft. Dan kan hij kiezen wat hij wil aantrekken.’

Ik durfde toch niet aan te bellen.

Toen we terugkwamen na de oorlog, mijn vader en ik, stonden we eerst beneden in een trapportaal. Daarna liet mijn moeder, half huilend en verward pratend, ons bovenkomen. In een vreemde burgerkamer met geelhouten meubels omhelsde ze mijn vader. Ik stond in een hoek tussen de deur en de muurkast te wachten. Een blauwe alpinopet op mijn kortgeschoren haren, een lange blauwe gabardine regenjas tot ver over mijn knieën.

‘Wie is die jongen?’ vroeg mijn moeder ten slotte.

‘Welke jongen?’

'Die je hebt meegebracht.'
'Maar schat, dat is Simone.'
'Kind, ik herkende je eerst niet. Wat ben je ontzettend veranderd.'
'Hoe geet het oe, moeder?' vroeg ik.
'Wat praat ze vreemd,' zei mijn moeder.
'Dat is het dialect. Ze moest zich in het dorp aanpassen, voor de veiligheid. Ze leert het heus wel af.'
'We moeten gauw andere kleren voor haar vinden,' zei mijn moeder.

Iedereen zat al aan tafel in het huis aan de Bloemlaan. Het was weer een ander tijdelijk huis, in afwachting van de bevrijding van het westen.

'Wat ben je laat,' zei mijn vader.

Ik vertelde van de moffen achter hun hek in de garage.

'Net goed,' zei mijn moeder, terwijl ze het eten in dekschalen op tafel zette.

'Laat ze maar behandeld worden als beesten,' zei mijn vader. 'Dat is nog te goed voor hen.'

'Heb je het echt gezien?' vroeg Tessa.

'Het waren moffen van de *Wehrmacht*,' zei ik. 'Ze hadden hun stinkuniformen nog aan, maar de strepen en zo waren eraf.'

'Als ik ze had gezien, dan had ik hen in hun gezicht gespuugd,' zei Tessa.

'Eet nou maar door, schat,' zei mijn moeder.

De ouders van Tessa waren van Westerbork naar Auschwitz vervoerd. Daar waren ze, na een half jaar de vader, na een jaar de moeder, met gas vermoord.

Tessa's vader was voor de oorlog violist in het Oostelijk Symphonie Orkest. Haar moeder was zangeres.

Er was mij verboden in het gezelschap van Tessa over

muziek te praten. Zelfs de radio ging direct na de nieuwsberichten uit, als er een concert was. Niet dat Tessa zo overgevoelig reageerde, maar mijn ouders hadden op die manier het gevoel 'iets te doen'.

Over het zwembad vertelde ik niets. Ze vroegen zelden wat ik precies had gedaan op mijn vrije middagen.

Na het eten gingen Tessa en ik buiten wandelen.

'Kijk, sterren,' zei ik, wijzend over de hei waaraan de Bloemlaan grensde. 'Ik heb in de oorlog een verhaal gelezen over de relativiteitstheorie van Einstein. Als je sneller dan het licht kon reizen, dan zou je in het verleden terechtkomen.'

'Hoe kan dat dan?' vroeg Tessa. 'Kom je in het verleden van de aarde? Of van de sterren?'

'Net wat je wilt, geloof ik. Ik zou wel eens naar het oude Perzië willen reizen.'

'Of naar voor de oorlog,' zei Tessa. 'Kan het al?'

'Nee, hij heeft het alleen nog maar bedacht. Ze hebben er nog geen machine voor.'

'Een tijdmachine.'

'Ja. Als er straks iemand aankomt, zullen we hem dan vragen: "Meneer, hebt u een tijdmachine?"'

'Meneer, hebt u een tijdmachine?'

'Wat bedoel je?' vroeg de man. 'Willen jullie weten hoe laat het is?'

'Nee meneer, we willen een tijdmachine.'

'Ik vind jullie erg onbeleefd,' zei de man.

'Oh ja? Wilt u soms vechten?' Ik nam een bokshouding aan.

'Joh,' zei Tessa.

'Ik had hem gemakkelijk aangekund,' zei ik. 'Zo'n slap-

pe schoft. Voel maar hoe sterk ik ben.' Ik zette mijn biceps op, hard als staal na jaren boerenwerk.

Op de slaapkamer haalde ik het uniform uit de kast dat mijn neef Jacob bij ons had achtergelaten. Hij was sergeant bij de bevrijdingstroepen.

Van zakdoeken maakte ik een prop die ik in de broek schoof. Ik zag er nu zeer manlijk uit. Zelfs in badpak zou ik zo niet uit het zwembad zijn gejaagd. Ik kon echter geen manier bedenken om te zwemmen met opgerolde zakdoeken zonder dat ze nat werden en zouden wegglijden.

Nadat ik mijzelf frontaal en van opzij voor de spiegel had bekeken, kleepte ik mij uit. Ik ging in bed liggen, trok het licht uit, en begon aan mijn oefeningen. Het waren een reeks magische formules en voorstellingen, die mij binnen afzienbare tijd aan de ontbrekende geslachtsorganen moesten helpen, en mijn borsten zouden doen teruglinken naar hun natuurlijke vlakke staat.

Vaak meende ik de volgende ochtend het begin van een resultaat waar te nemen. Mijn borst leek mij iets platter, en ik dacht een beginnende zwelling te voelen waar de natuur mij bij mijn geboorte zo jammerlijk had misdeeld. Als ik mijn pyjama dan hoopvol uittrok, werd ik steeds diep teleurgesteld. Maar ik gaf het niet op. Alleen maakte ik de magische denkformules geleidelijk frequenter.

Om verschillende redenen was een spoedige metamorfose noodzakelijk. In de eerste plaats moest mijn vrouwelijke anatomie en fysiologie niet al te lang meer duren, want dan zou mijn lichaam voorgoed zijn verpest en zou de verandering niet meer lukken.

In de tweede plaats was het vernederend voor mij, als jongen, nog veel langer door anderen als meisje te wor-

den behandeld. De belachelijke meisjeskleren en de daarbij behorende speelgewoonten en overige gedragingen werden steeds kwellender.

Ten derde wilde ik zeeman of piloot worden, en uit beide beroepen werden vrouwen geweerd.

Ten vierde had ik gemerkt dat naarmate je ouder werd, het hatelijk verschil in vrijheid tussen jongens en meisjes toenam.

Ik vond het wel zielig voor mijn ouders, dat ik op een goede dag als jongen voor hen zou staan. Ze waren juist zo bijzonder blij dat ik een meisje was, hadden ze mij herhaaldelijk verzekerd. Maar er was niets aan te doen. Dan moesten ze zich maar troosten met Tessa als pleegdochter.

Het verbaasde mij dat zoveel mensen een man waren in dit leven, en dat juist ik een meisje moest zijn. Het was een kwestie van geluk. Je had bij je geboorte vijftig procent kans dat je een jongen werd. Waarom had ik pech?

Ongelooflijke schoften, zoals de Duitsers, moordenaars, NSB'ers, hele domme jongens zoals Koos Westra, saai zoals Hein ter Heide, het waren toch allemaal mannen.

Veel meisjes kon het niets schelen dat ze gekke kleren moesten dragen die je het spelen beletten. Dat ze later hun hele leven het domste en saaiste werk zouden moeten doen in een huis, als ze wilden trouwen. Mij wel.

Wat had God tegen mij dat hij mij niet 'toevallig' aan de goede kant had laten terechtkomen, zoals de veertig moffenjongens in de garage, zoals Koos, Hein, mijn neef Jacob, tienduizenden soldaten van de bevrijdingstroepen, zoals de helft van alle mensen?

Ik probeerde mij voor te stellen hoe het was om meteen als jongen te worden geboren. Je zou je er niet over verbazen. Het zou vanzelfsprekend zijn dat het met je lichaam in orde was. Dat je kon voetballen, 's avonds door de stad